

Ribičič Josip:

**Razvaline.**

## 1.

**O**dšli so prvi. Pomlajenih mišic, z vriskom na ustnah, s cvetjem na kapah so se vsule dolge vrste v železniške vozove. Porazdelili so se v gruče sorodnih duš, se stisnili v tih kot in obmolknili. Le ko se je vlak zamajal in zaškripal v vsej svoji dolžini, se je vzbudil vrisk nanovo, pojemal bolj in bolj in vtihnil v dalji.

Pa so prišli drugi in izpopolnili polk: sami Galičani, še ne pomlajenih mišic in na jok skremženih usten. Ko se je bil gorenjski fant postavil pred novince, ves robat in čokat, z nasmehom na ustnah, se je zamajala vrsta v instinktivni bojazni pred nečem trdim, neizprosnim. Radovednost se je umaknila globoki žalosti; otročji obrazi so se še v tisti minuti nabrali v stare gube, ki jih daje spoznanje.

Zadonel je ukaz iz gorenjskih prs in vrsta je krenila v levo, se vila po poti kot romarska procesija. Glave so se sklonile na prsi, kakor bi leglo tisto neizproсно na tilnike. Tipaje so šle misli, se ogibale bodočnosti in iskale pomoči. Iz teh malih duš se je izlila Marijina pesem, tiho in plašno, ter valovala enoglasno v neskončnih kiticah dalje, vso pot do vežbališča.

Gorenjski fant je sklonil glavo in prezirljiv nasmeh mu je izginil z usten, kajti pesem je blagoslavljala domačo hišico in ženo in deco.

Domislil se je doma, pa mu je postalo hudo. Nenadna jeza, ki ji ni vedel vzroka, se je vzbudila v njegovem srcu. Zamahnil je z roko ter stopil na stezo. V tistem hipu je vstalo v njeme hrepenenje, pognati se naprej, vedno dalje in dalje ter se več ne ustaviti. Na stezi je nepremično stal eden onih malih ljudi ter bulil nekam v daljo.

„Tudi ta se boji, da ga zmanejo te proklete gore,“ je pomislil fant, ter ga porinil nalahno vstran.

„Kako je droban in šibak,“ se je začudil in hotel mimo. Pa mali človek je bil padel na kolena in zajecjal:

„Ne tepi me, gospod!“

Fant je bil v domačem gozdu ustrelil srno in njenih oči se je domislil v tem hipu.

„Ne tepi me, gospod,“ je zastokalo nanovo s tal.

„Kaj, tudi topli so te?“, se je začudil fant in se sklonil.

Potolažila se je mala duša in pripovedovala. Hišica je vstajala v spominu in žena in deca in beli hleb, tako bel. Pa se je hišica stresla nekega dne, od tal do vrha zaplamenela. Od nekod se je priplazil bič, ukrotil je tožbe in ukrotil je jok. Izginila je žena, izginila nedorasla deca. V grozi je za hip vstala nejasna slutnja. Mali človek se je pognal naprej, da reši najdražje. Napol blazen je tekel naprej z najdražjim v naročju. Ko se je ustavil, je videl, da je rešil blazino in ne najmlajšega otroka.

„In takrat se mi je zazdelo, da sem bil zaslišal v stoku svoje ime, ko se je strop rušil in sem bežal — ponoči ga slišim v snu, noč za nočjo — bil je glas moje žene. Čudno je to, saj sva stala skupaj pred hišo, morda je pa ona rešila. A strop se je rušil —“

Gorenjski fant je še dolgo zamišljen gledal v daljo. Končno je zaklel in vstal. In zopet so zadoneli ukazi in doneli ves dan rezko in hripavo.

Ko je nastal večer, so se te male ovčice stlačile na svoja ležišča tesno drug ob drugega. In prošnja do Marije, ki varuje hišico in ženo in deco, je odmevala po obokani kleti, po dolgem hodniku in trkala ob srca.

## 2.

V začetku velike vojne je bilo, ko je znanec pozdravil vpoklicanega znanca:

„Kaj boš! Danes mesec nadaljujeva pričeto partijo šaha. Moderna vojna, moderno orožje — še gori ne prideš — sredi poti izveš: končano!“

In ljudje so sprejemali novice z veselim razburjenjem, kajti spoznali so bili dotakratno enoličnost. Pustili so delo v nemar, vreli v krčme in kavarne, se shajali s starimi znanci, se spoprijateljili s sovražniki, objemali brambovce in jih obmetavali s cvetjem.

Kdor je bil vpoklican, se je vesel podal na pot. Njegovo razpoloženje je bilo svatovsko, zakaj v slehernem je živelo prepričanje, da gre le zmagovalcem naproti. Noben ni vedel cilja, noben imena mesta z oboki triumfa; sredi poti, kjerkoli se bo zgodilo, je vsak čutil:

„Končano!“

Hiteli so brambovci, se površno poslavljali, kot bi se bali, da jih vesela vest ne zasači predčasno. —



Tudi delavec Peter je bil oblekel vojaško suknjo in se podal zapovedanega dne na pot. Trodnevno krokanje, mu je bilo zlezlo v noge, da so komaj nosile orjaško telo. Zadevajoč se ob meščane je dobrodušno kimal z glavo in si s pijanim glasom delal pot.

Pa ga je dohitela večja družba vinskih bratcev. Peter se je oklenil dveh in njegov bas je zabučal v razposajeni pesmi. Pri prvi veji se je družba ustavila, izkričala pesem in se pognala v krčmo.

„Hoj, Marko, pred vsakega liter!“ je udaril Peter po mizi.

„Mi pa ne gremo dam,“ je zabučalo v zboru.

Krčmar Marko se je razveselil glasne družbe in hitel z litri. In vinski bratci so pili, da se je cedilo po mizi na tla. Krčmar Marko pa je gledal izza kota in pel z njimi in ni štel razbitih kozarcev in steklenic.

Ko se je eden izmed družbe domislil odhoda, se je družba izneverila tradiciji vinskih bratov in se ni obotavljala. Vstajali so drug za drugim, se odpravljali, metali denar na mizo in se niso menili za drobiž.

Tudi Peter je vstal in se zazibal proti krčmarju.

„Ej, krčmar Marko, jaz pijem na kredo; ko se vrnem, plačam dva, haha. — Kaj? Ne? No dobro, pa nobenega, no dobro . . . Vidiš tole ti plačam!“

In pomolil mu je figo pod nos.

Krčmar je vzrojil, zakaj roganje ga je zbolelo.

„Če bi bil drugače povedal, bogami, daroval bi mu še enega za pot — tako pa . . .“ je pomislil in stopil tesno k Petru.

Peter je bil orjak, pa se je otrešel Markovih pesti. Kmalu se je zibal za tovariši.

„Saj pride tudi tvoja ura, lump prokleti!“ je zavpil Marko za njim.

Še enkrat se je Peter ozrl izza ogla in se prešerno zakrohotal.

\*

Prišel je tisti čas, ko je človeško srce skoro okamenelo, ko je ni bilo novosti, ki bi razburjala, ko so si ljudje z največjo ravnodušnostjo pripovedovali nepričakovane vesti, ko ni ne žalost, ne veselje več učinkovalo.

Krčmar Marko je sedel sam v svoji krčmi, bobnal s shujšanimi prsti po mizi ter zamišljeno ogledoval kos pšeničnega kruha pred seboj, kot bi bilo božje čudo.

Vzdramil ga je šum. Nevidna roka je tipaje iskala kljuko na vhodnih vratih. Končno so vendar zaškripala vrata v zarjavelih tečajih. V pivnico je stopil mož, zanemarjen in bledega obraza. Marko se je bil v zadnjem času privadil zanemarjenim in bledim obrazom, zategadelj se ni čudil.

„Kaj boste?“, je vprašal malomarno ter porinil stol bliže.

Tujec je zamahnil neokretno s palico in se oprezno pritipal do stola. Marko je spoznal, da je došlec slep. Prijel ga je za roko in mu pomagal sestiti.

„Kaj bi radi?“

Kakor skrita prošnja je zvenel odgovor:

„Dolžan sem vam še liter vina, Marko!“

Krčmar Marko mu je pogledal v steklene oči in groza je potrkala na njegovo srce. Tako nepremično in tako brezizrazno so gledale te oči.

Slepec je uprl glavo ob dlan. Ustnice so mu zaihtele in glas mu je zatrepetal v joku, a oči, te njegove steklene oči so gledale brezbrizno in nepremično, kot bi ne imele s tem telesom ničesar skupnega.

Slepec Peter pa je pripovedoval. Čimdalj je govoril, tem bolj so mu jokale ustnice, tem bolj se mu je krivilo telo v krču, tem bolj mu je ihtel glas, a izraz njegovih oči je bil vedno mrzlejši, brezbriznejši.

„Mlad sem bil, Marko, glejte tako mlad, tako razposajen. — — Menda je bil en liter, Marko — saj se spominjate — hudi ste bili name takrat — —“

Peter se je hotel nasmehniti, pa se mu je le spačil obraz. Krčmar Marko je tiho vstal, natočil steklenico in jo postavil s pšeničnim kruhom vred pred slepca. Iz Markovih oči je padla solza na kruh in ga blagoslovila.

„Peter, pij in jej in pozabi na tisto, saj si plačal . . . nekoliko napit si bil, pa si pozabil.“

Ko je Peter odšel, se je Marko stisnil ob okno in pogledal na vrt, pa pomislil, kako prav je to, da nima otrok. Domislil se je svoje žene in hvalil Boga, da ni mati . . .

Dolgo je premišljeval Marko ob oknu.

Na vrtu pa je v pomladanskem zraku trepetalo cvetje na sadnem drevju. In Marko je videl, kako se je odtrgal cvet in padel na tla ter obstal vrh blata, še ves bel in svež.

„Prva noga ga potlači vanj,“ je pomislil Marko.



## 3.

Na koncu šiirne ravnine so se vili strelski jarki. Nevajeno oko bi jih ne zapazilo, zakaj trava se je bila usmilila nagote izkopane zemlje. Kakor odprte rane, vsekane v telo tega koščka matere zemlje, so se širili jarki v desno in levo, dalje in dalje in se izgubljali v tankih črtah. V enakih presledkih so izginjali, se izgubljali v pokritih rovih in se zopet prikazovali.

Iz zakritih jarkov se je vil komaj viden dim, se leno dvigal in se visoko nad jarki kopal v rdečkastih žarkih zahajajočega solnca in končno izginil.

Na tej zemlji ni bilo bitja, ni bilo glasu, ne smeha, ne joka: Vse življenje, vsak glas se je rodil v zemlji in preminul ob vlažnih ilovnatih stenah.

V neštete strelske line, ki so gledale proti zahajajočemu solncu kakor nepremično zročé oči, je posijal žarek in se za hip poigral na zarjavelih, od neskončnega hrepenenja nagubanih obrazih.

V enem teh podzemeljskih stanovanjšč je stala železna peč. Dolga cev se je krivila, kot bi ji bil strop pretežek. Okoli peči so stali trije možje in molče gledali v odprta pečna vratca. V peči je umirala žerjavica, pa nobena roka ji ni pomogla.

Za korak od peči je napol ležal četovodja na blatni žimnici, ki si jo je bil bogvekdo bogvekje prilastil. Ob žimnici je stal pleten stol, na stolu slika ženske. Komaj da so se razločili temni lasje, le velike oči so gledale četovodji naravnost v srce.

Vsakomur je bilo znano, kaj veže tega četovodjo na to sliko, vsak je čutil nemo spoštovanje do te ženske, ne glasno, ne nemo namigavanje, niti nizka misel se nikdar ni dotaknila tega obraza: Vsakomur je gledal spomin na dom iz nje. — —

Pred vhomom se je oglasil lahen šum bližajočih se korakov. S sklenjenim hrbtom je vstopil nov tovariš. Ne obleka, ne obraz se mu še nista navzela vzduha jarkov.

Četovodja je molče vstal in mu odkazal ležišče padlega tovariša. Novinec se je z oddihom oprostil težkega nahrbtnika, počenil za hip ob svojem ležišču in se začudeno ozrl naokoli; nato je sedel k peči in pozdravil trojico.

Okoli peči sedeči so se odmaknili in se nasmehnili, ko so videli, da si novinec s trsko čisti blato s škornjev. Četovodja je bil spet legel na svojo žimnico.

Nihče ni vprašal prišleca po imenu, kajti vsakdo bi ga izgubil iz spomina in bi ga imenoval končno le po imenu, ki ga sleherni dobi v tem podzemeljskem svetu, po svojih navadah, junaštvu ali hipni bojazni.

Tako so nazivali četovodjo „Črni vrag“, zakaj v najhujšem žvižgu sovražnih krogelj, ko je bilo ozračje nasičeno z enim samim nepretrganim bučanjem, ko se je človeška strast najbolj zrcalila v nečloveškem rjoenju, ko je stok ranjencev do blaznosti proseče klical smrt, takrat je stal ta četovodja, črnega lica kot vrag, s pipo med zobmi hladnokrvno na svojem mestu, mirno ukazoval in še mirnejše streljal, kot da bi od rojstva ne poznal drugega opravka.

„Ali vas je prišlo mnogo?“ je vprašal eden izmed trojice brezbrizno, da le kaj reče.

„Mnogo!“, je odgovoril novinec in mislil nekam v daljo.

„Prihajaš od kadra?“

„Predvčerajšnjem sem bil tam,“ je dejal novodošli in dodal kakor sam sebi:

„Lepo je bilo tam zadnji večer!“

„Najlepši so zadnji večeri,“ je rekel zamišljeno prvi.

„Vsaka beseda, sleherni migljaj ti ostane v spominu neizbrisan. Ko sem jaz odhajal, je bila žena pri meni.“

Črni vrag je bil dvignil za hip glavo in zopet legel. Novinčevo oko je zažarelo v spominu in lica so mu zagorela.

„Tudi tokrat je prišlo tja mnogo žen. Hm, tudi take prihajajo, ki ne najdejo moža več tam.“

„Eh, neprijetno je to!“, je zamrmral eden izza peči.

„Nič ni neprijetno — še neprijetnejše je slovo!“, je mislil drugi.

„Si pa pomaga — fantov dovolj!“ se je poredno nasmehnil novinec. Bil je še mlad in lep fant.

V srca vseh je segla ta misel in vzbudilo se je nekaj, kar je doslej spalo; a je zopet izginilo in možje so zmajali nevoljno z glavami.

Črni vrag se je bil sklonil na postelji in zabodel svoje sovražne oči v fanta.

Še bolj je fant zardel in z jezo v očeh je pogledal tovariše. Zamahnil je z roko, pobrskal z blatno trsko v peč ter dejal:

„Zakaj bi lagal! Tako je, pa je! Predsinočnem na primer je prišla prav čedna in mlada gospa od daleč iz Ogrske. Ime kraja zveni čudno, pa sem ga pozabil. — No glejte, tako je bila čedna in lepa, da bi se grda misel ne mogla splaziti do nje. Pa smo



nekoliko pili — tolažil sem jo, kakor sem znal in mogel. No, v mehki minuti mi je povedala vso svojo žalostno zgodbo. Tisočero je takih zgodb, kaj bi vam pravil. — Spomin spači tisto žalostno minuto v greh in ozkosrčna vest se biča, čim bolj se opravičuje. — No, moža ni videla že leto dni. Če bi ga bila sedaj našla, bi bil greh pokrit še v tisti noči z enim samim objemom, in tista slabotna ura brez posledic. Več bi se ne vrnila, ostal bi kes, dovolj velika kazen za greh. A tako — saj je vseeno . . . No, glejte, tako je pač!“

Kakor bi jih zazeblo, so si vsi molče zapeli suknje in poiskali drug za drugim ležišče.

Črni vrag pa je še dolgo strmel skozi lino v nebo. Na daljnem nebu je brlela komaj vidna zvezda, vztrepetala je in se utrnila.

\*

Na vzhodu so ugašale zvezde in nebo je zardelo v sveži jutranji zarji. Daljni holmi so izstopili od tal, kakor bi bili vzrastli čez noč. Od mokre ravni so se izločile tanke megle, se objele, se dvignile in utonile v svetlobi.

Zarjo je pozdravil grom topa, se veličastno valil preko ravni in se izgubil v močnejšem grmenju, ki mu je sledilo udar na udar.

Črni vrag in njegovi tovariši so se pripravljali, da zasedejo odkazano mesto.

Novinec je oprezno pogledal skozi lino in se čudil prazni ravnini. Z vprašanjem v očeh se je obrnil od line, pa mu je obstalo oko na sliki ob ležišču Črnega vraga. Stopil je bliže in vzkliknil presenečen :

„O, hudiča, saj to je tista gospa iz Ogrske . . .“

Sovražne oči Črnega vraga so se vsesale vanj kakor prežeča zver.

Novincu je postalo hudo pri srcu, žal mu je bilo nagle besede in obrnil se je k tovarišem, išoč pomoči. A tudi oni so gledali mrko in sovražno. Še hujše mu je postalo, obrnil se je stran in se sklonil k puški, jo obračal na vse strani in ni dvignil oči, dokler ga ni pozval glas Črnega vraga na delo. Ko je stopil k lini, mu je nehote švignilo oko postrani — slike ni bilo več na stolu. —

Vedno hujše so gremeli sovražni topovi, nakrat pa so utihnili. Tedaj pa so se na drugi strani ravni dvignile črne, majhne pike, oživele, se večale, se bližale.

„To je sovražnik,“ je pomislil novinec in krčevito stisnil puško.

„Kako hitro se bliža!“ mu je vztrepotalo srce. Že je razločil posamezne ljudi. Tedaj so se zaslišali ukazi, šli od ust do ust. Zabliskalo je, zaprasketalo iz nešteto lin in črne postave na ravnini so izginile, kot da bi se bile pogreznile v zemljo.

„Zadeti,“ je zamrmral novinec in se oddahnil. A hip nato so postave pred njim zopet vstale, se bližale, izginjale in se zopet prikazovale. In strelji so prasketali in uho je oglušilo napol.

„Kaj, vstajajo mrličiči?“, se je prestrašil novinec in se okrenil. Ob sosednji lini je slonel Črni vrag in streljal mirno in hladnokrvno. Na obrazu se mu je poznalo, da je vaje prizora pred seboj.

„Kako je bled,“ je pomislil novinec in streljal razburjeno dalje. Tam na koncu ravni je vstala nova vrsta gostih pik, sledila prvi, se redčila, padala, se vzdigovala in zmanjšana se bližala. —

Janko Samec:

## Ob Adriji.

### I.

Dve jadri v daljavi, vmes morje široko . . .  
 Joj, kakor da tam bi dve duši ljubeči  
 hoteli podati si utrujeno roko,  
 da vkup bi živeli v veselju, nesreči. —

Vse bliže in bliže sred morske daljine  
 se stiskata plašno, dokler sred poldneva  
 tam drugo za drugim nekje ne izgine  
 v bleščanje skrivnostno poletnega dneva.

### II.

Večerno zvonjenje . . . In niže in niže  
 že spušča se solnce, da v daljni daljavi  
 vse sveti prečudno se v zarji krvavi,  
 kot da svet z jeziki ognjenimi liže.

O sanje večera! Ah, kdo pa naj sluti  
 vso vašo krasoto, če sam vas ne gleda,  
 ko mogle podati pero in beseda  
 še nista mi tega, kar duša mi čuti!



Ribičič Josip :

## Razvaline.

(Konec.)

4.

**S**tara ženica se je pripognila na ognjišču, pogrebla z lopatico pepel na kup ter pokrila z njim tlečo žerjavico.

„Otroka, spat!“ je zaklicala.

Skozi dimnik je udarjal glas daljnega groma, da se je veriga sredi dimnika zibala. Med gromenje se je pomešalo prasketanje, kot bi kdo lomil dračje.

Deček in deklica sta pospravila kamenčke v kot in vstala. Ženica je trudoma stopila z ognjišča in zapahnila vrata. Zunaj je bila jasna noč. Luna je sijala skozi okence in njeno srebro je risalo dolge sence v hiši.

Deček je obstal sredi hiše in prisluhnil.

„Ali čuješ, babica?“ je zašepetal in drobni prstki so pokazali v smer, od koder je nerazločno bučalo, od koder je prasketalo venomer. Mala sestra pa se je stisnila k babici in skrila glavico v njenem krilu.

„Spat, babica,“ je zaprosila.

„Čujem, čujem — pojdimo!“ je obema odgovorila ženica, ju prijela za roke in ju odvedla v izbo.

Vsi trije so se spravili na veliko peč, si pripravili iz starih oblačil podzglavje in legli. Mala Angelica je zaihtela brez vzroka in se stisnila bliže k starki.

„Molimo, otroka!“ je velela starka.

Očenaš za očenašem, želja za željo je splavala proti nebu: za ateja v vojski, da ga nebo varuje nezgod; za mamico rajnko, da ji Bog da večni pokoj, za dobrega dedka v nebesih in za vse duše v vicah.

„In da bi sovražnik kmalu zapustil ta kraj,“ je dodala babica, vzdihnila, prekrižala Stanka in spečo Angelico.

„Zaspi tudi ti, Stanko, zgodaj bo treba vstati!“

„Jutri bova žela, kaj ne?“

„Žela bova!“

„Zakaj ne gre tudi Angelica z nama?“

„Prezgodaj je zanjo, že priteče za nama, ko se prebudi.“

Stanko se je nasmehnil, vesel, da bo Angelica še spala, ko pojde on. Utihnil je in zatisnil oči. A okrenil se je kmalu zopet in zašepetal:

„Letos niso prišli vojaki, kaj ne, babica? Ata bi jih zapodil, če bi prišli na polje.“

„Ne, Stanko, letos ne pridejo — spi, spi,“ je odgovorila babica in kakor v strahu je okrenila glavo tje, kjer je na omari brlela lučka in prasketala, kakor bi ugašala. Nad lučko so visele svete podobe. Razločno so pokazali sveti obrazi iz senc in babici se je zdelo, da žive, da jo gledajo, da se njih ustne premikajo. Pobožno je sklenila roke in vroče prošnje so ji kipele iz srca, do vsake podobe posebej. Ko jo je premagal spanec, so še trepetale njene ustne.

Zunaj pa je grmelo iz dalje in temne postave so se valile v skrivnostnih, nemih procesijah preko dolinice proti vasi in skozi vas.

Grom topov je ponehal. Za hip je zavladal mir nad dolino. In kdor je spal, se je premaknil v snu, zastokal, kakor da bi uho pogrešalo glas, ki ga je bilo že mesece vajeno.

Nenadoma pa je vstal nekje v noči peket konjskih kopit in ropot težkih vozov, se približal, švignil mimo in utihnil na drugem koncu vasi v noči.

Proti jutru je zagrmelo na drugi strani vasi. Od bližnje gore je prišlo in vzbudilo dolinico.

Babica in Stanko sta se oprezno splazila s peči v kuhinjo, da ne vzbudita Angelice. Babica je izgrebla žerjavico in pristavila lonček. Stanko je podtikal in zapihal s pihalnikom v žerjavico, da je zaprasketalo, se zakadilo in veselo zaplamenelo. Vele ustne so se nasmehnile in starka je stisnila dečkovo glavicô na suhe prsi. Njene misli so se vstavile nad žitnim poljem, tako majhnim, a tako bogatim. Njeni prsti so se začeli pregibati drug za drugim, kakor da bi šteli mernike, šteli denar, hlebe.

„Pisati bo treba sinu,“ so hitele misli dalje, „pisati bo treba, da se razveseli. Kar sami bomo pomlatili, kaj bi z drugimi; pa saj ga tudi ni, ki bi pomagal.“

„Že vre!“ je vzkliknil Stanko in odstavil lonček. Babica se je sklonila nad ogenj in duh po kavi je napolnil kuhinjo. Stanko je med tem zdrobil pogače v skledo in nestrpno čakal.

Po zajtrku sta segla vsak po svojem srpu in se odpravila.

Na nebu je rdela jutranja zarja in na malih oblakih so se igrali solnčni žarki.



„Da bi le trajalo ves dan,“ se je nasmehnila ženica, ko je pogledalo nebo.

„Jaz bom vezal,“ je dejal Stanko.

„Ne, vkup bova žela, popoldne pa vezala,“ je odločila babica. V tem hipu je zagrmelo nad dolino, zažvižgalo. Prestrašeni Stanko je obstal in se stisnil k babici.

„Kako blizu, ali čuješ?“ je šepnil, kakor bi se bal glasu. A babično uho ni slišalo grmenja, ne žvižga; njeno oko je obstalo na široki, čez noč nastali poti na travniku ob hiši. Daleč v dolino se je vila sled, preko sosedovega polja in se zgubljala za malim gričem sredi dolinice.

„Hodi,“ je zavpila starka hripavo in se pognala proti griču. Komaj ji je Stanko sledil.

Na griču je stal sosed. Nepremična kot kip se je ločila njegova temna postava od rdečega neba. Ženica je že stala ob griču, ko se je sosed zganil in se okrenil:

„Malo boš žela, soseda,“ je zamrmral, se ozrl z mrkim pogledom po svojem polju, kot bi primerjal in je trdih korakov odšel proti vasi.

Kmalu sta stala babica in Stanko na griču.

„Oh, babica, babica kakor lani!“ je vzkliknil deček.

Trudoma je starka odkimala: „Ne, lani so šli počez.“ Skle- nila je tresoči roki in glava ji je silila k tlom.

## 5.

Ko je prvokrat zabobnelo z juga, je spoznala vsa Soška dolina, da se je pretrgalo upanje čez pol, da niso bile dosegle molitve niti oblakov. Ljudje so grabili v naglici po najdražjem in se odpravljali. Nobeden ni vedel, da je to le prva postaja Golgate, nobeden slutil, da je Golgata sama še daleč, daleč; vsak je v svoji dobroti sodil, da bo slovo že končan križev pot. In ob slovesu, ob prvi postaji trnjevega pota, so spoznali vsi, da jih je vezala velika ljubezen. V tisti uri je bilo pozabljeno nasprotstvo, rojeno v udobnosti in izobilju: sleherni je postal brat vsakega.

In ko je zaškripal vlak, se je vprlo sto in sto oči v ta košček zemlje. Kako si lep, oj ti naš dom — kam si gledalo oko doslej? In sto in sto src je zajokalo v žalosti.

A vlak je ropotal dalje in v očeh so se zrcalila srca v grozi in strahu:

„Kam in kaj sedaj?“

Mnogim je tisti hip spoznalo srce mrzlo tujino. Pri prvi postaji so izstopili in se vrnili. Korak jim je bil lahek in srce zopet veselo.

A večina jih je šla naprej in čim dalje so šli, tem bolj so se tolažila njih srca z lažmi.

„Kaj nam!“ se je nagnila mlada gospa k svojemu očetu in stisnila svoje dete na prsi.

„Kaj nam! Posestvo! Bog z njim! Dovolj gre z nami!“

„In če traja leta,“ je odgovoril sivi oče in pogladil otrokovo glavico, „začnemo spet od začetka! Kakor sem star, se ne bojim — moči bo dovolj!“

„A tile reveži,“ je nadaljevala gospa in se ozrla na sopotnike, ki so ždeli v svojih kotih, strti in ponižani. „Kaj nam! Gremo k bratom; sprejeli so tujce z odprtimi rokami, sprejeli bodo nas z objemom.“

In vlak je ropotal, se ustavljal sredi proge, lazil vedno počasneje dalje in se po polzevo približeval domu dobrih bratov.

Minil je dan, vstal je večer in se umaknil noči. Ko je zaropotal vlak v glavno bratsko mesto, je vladala noč. Nad mestom je ležala siva megla. Raz oken so visele zastave skoro do tal, tlak je bil moker in vlaga je silila v kosti. Mesto je že spalo in begunci so stopali začudeni po opolzkem tlaku in čakali sprejema in čakali objema.

„Vsaj kavarne bi nam lahko privoščili,“ se je razjezil eden izmed potnikov, ter sedel prvi na prag. Bil je najprej spoznal opolzkost svoje domovine in se je koj v začetku vdal. —

\*

Prišla je jesen in prišla je zima. Zapadel je sneg in legel z vso svojo težo na zemljo. Drevje se je komaj upiralo bremenu, stokalo je in se sklanjalo k tlom.

Mlada gospa je pregazila sneg do sosedove hiše in srce ji je zahrepenelo po jugu.

„Dober dan, mati — glejte, otrok mi je obolel, prodajte mi jajce. Čula sem, da jih nabirate, rada plačam.“

„Oh, gospa, ne morem, res ne morem, sem jih že lepo zložila, v mesto jih nesem — ravno sto jih je, polno število. So že napol prodana. Res ne morem!“

„Plačam vam ga dražje kot v mestu — samo eno, mati!“

„Ali ne morem, res ne!“ in sosedica se je obrnila vstran.

„Čujte, žena, ali se ne bojite Boga?“ je vzkliknila mlada gospa in s srdom in studom se ji je napolnilo srce.



„Zakaj bi se ga bala?“

Niti razburjenja ni bilo v glasu.

„Tudi v srca je legel sneg in mraz v teh krajih,“ se je prestrašila gospa in se približala ženi še bolj.

„Kaj se ne bojíte, da i vas Bog tako kaznuje, kakor je nas?“ je kriknila.

„Božja volja,“ je odgovoril miren, brezbrizen glas.

Ob vratih je viselo razpelo.

Ko je gospa odhajala, se je ozrla vanj.

„Ali je bila res Tvoja volja? In zakaj? S čim smo se pregrešili, s čim?“

Begunko je zgrabila želja, stresti ga za rame:

„Povej vendar — s čim?“

Še enkrat se je ozrla vanj in hotela oditi. A tisti hip se ji je zdelo, da mu je zlezla glava še niže na prsi, da mu je bil obraz še žalostnejši, da so mu oči do smrti trudne.

In mlada žena je padla na kolena:

„Ti dobri, Ti usmiljeni . . .“

## 6.

Glavarstveni uradnik Anton Bolè je bil filantrop, kakršnih je malokatera mati rodila. V času, ko so se vsi mogoči narodi zaganjali drug ob drugega, je shujšal do kosti; zakaj njegovo veliko srce je stokalo pod velikim bremenom, ki ga je komaj nosilo. In to breme si je njegova človekoljubnost nalagala sama dan za dnem. Strupena kaplja bridkosti, ki je enkrat padla v njegovo dušo, je ni več zapustila; obtežila jo je za večno, in spomin je kljuval v njej brez prestanka. Bil je človek, ki ni mogel gledati brezbrizno tuje bolesti, dasiravno mu je razum govoril, da se breme prav nič ni izpremenilo na tujih ramah: deset sorodnih duš si naprti cent tujih solz, pa se cent ni razdelil — podeseteril se je, in solza v tej dolini žalosti se je povečala.

Ko se je Anton zjutraj napravljaj v službo, je vsakokrat čutil, da mu bo zvečer še težje. Ko je stopal po glavarstvenem hodniku in videl zopet in zopet ljudi sedeti na dolgih klopeh, je videla njegova duša vse muke teh ljudi, je videla obup in strah in upanje v očeh vsakega posebej. In z njimi, ki so čakali nestrpno ure in ure, se prestrašili, ko je padla nanje vrsta in bi radi odložili vse to neznano na poznejši čas, kakor so bili še minuto prej nestrpni, z

njimi je Anton preživel vse stopnje strahu, ki ga ustvarja ljubezen in biča do obupa. —

Nekega dne je stala pred Antonovo mizo ženica iz delavskih krogov. Ko ji je Anton ponudil stol, je sedla brez zadrege kot bi bila doma.

„Kam privede skrb!“ je premislil dobri uradnik. „V prejšnjih razmerah bi bila zardela, nerodno sedla, njena govorica bi se gibala v velikih lokih okoli malenkosti. A sedaj — kaj jo vse drugo briga — bogzna, ali še živi ljubljani.“

Tako je mislil Anton in brskal po zaznamkih izgub. Dobro je vedel, da mu je znana vest, zaradi katere je bila ta žena pred njim. A dasiravno je to opravljal dnevno, vedno enako neusmiljeno zadajal iste udarce vsakomur, ki je stal pred njim kot ta žena, vendar je spoznaval s slehernim dnem bolj, da je njegovo srce isto, kot je bilo prvega dne. Tako trudnega se je naenkrat čutil, da bi najraje legel in zaspal in več ne vstal.

„Zakaj ravno meni to? Veliko jih je, ki bi to popolnoma avtomatično opravili: Vaš mož je mrtev — pika. — Naj pride naslednja na vrsto. Tako bi delali in še časa za cigaro bi jim preostalo in opoldne bi kosili z najboljšim tekom. S polnimi usti še bi pravili svojim, kako se je tā, kako ona prestrašila, koliko večja je ljubezen te, nego one.“

Anton je še vedno brskal po listinah, kakor bi iskal. Žena pa je čakala in se zganila v nestrpnosti. Bolè je vzdihnil in začel in ni dvignil oči; kot grešnik se je zdel.

„Vi ste torej Terezija, žena Franca, črnovojnika?“

„Da.“

„Imate še prejeti nekaj podpore; a to opravite pozneje v sosedni sobi. — Vas bom tam že priporočil, da ste lahko prej prosta. Pa nekaj drugega je: Vaš mož je malo obolel.“

Anton je čutil sam udarec svojih besed. Domislil se je pobalina, ki je zavijal vrabcu vrat — polagoma in z veliko spretnostjo.

„Pravzaprav ni bolan, nekoliko ranjen leži v bolnici. Pa ne prestrašite se, strežejo mu, kakor le morejo, morda ne bo hudega. A človek mora biti pripravljen na vse — saj zadene lahko tudi nas vsepovsod in vedno, vsako minuto nas lahko dohiti . . .“

Anton je poškilil na stol in zopet se je domislil vrabca in pobalina. Tudi vrabec se ni bil ganil — iztegnil je nožice in do poslednjega ostal miren, le nazadnje ga je stresel krč. Mrzle kaplje je začutil človekoljub na čelu in zaželel si je proč, daleč proč.



Antonu je bilo, da čuti vroč pogled poln groze na svojem licu, a ni si upal privzdigniti oči. Njegovi prsti so zašumeli po listih in takrat se je s sunkom odločil.

„Vsako minuto nas lahko dohiti — vidite vaš mož je bil ranjen v obe nogi, kaj bi brez nog. Bodimo usmiljeni: ali ni boljša smrt od takega življenja? In umreti za domovino! Naši otroci se ga bodo spominjali junaka. Ljuba žena, Bog se je usmilil vašega dobrega junaškega Franceta — ljuba žena pogum!“

Antona je dušilo v grlu in v oči mu je stopila bridkost.

Tistikrat se je zganila žena na stolu in vstala. Anton se je ni upal pogledati.

„Mrtev?“

„Pogum, ljuba žena, pogum!“

„Mrtev?“

„Da!“

Zavladal je molk. Čez dolgo se je žena okrenila, da odide.

Anton je stopil izza mize in ji ponudil roko:

„Ne obupajte, ljuba žena, vsak mora nositi svoje. Molite zanj!“

Začudeno ga je pogledala žena in zamahnila z roko in nos se ji je pobarval bakreno:

„Vrag naj ga vzame, saj me je tako samo tepel!“ — —

Minuto pozneje je sedela druga žena na stolu ob mizi. Anton je bil bled in šibak kot po prestani bolezni. Obrvi sta bili stisnjeni kot v srdu.

„Vaš mož je mrtev!“ je udaril brez ovinkov, trdo in neizprosno. Ko je pogledal v dvoje otroško-naivnih oči z grozo napolnjenih, ko je videl obraz mrtvaško spačen od udarca in bolesti, je Anton spoznal, kako velik greh si je naložila njegova duša.

## 7.

Črnovojnik Just je dobil dopust, pa se je pripeljal v svoje rojstno mesto. Ko je stopil na domači tlak, je bila že temna noč.

Just je bil pravi sin svojega mesta. Kar ga je vezalo nanj od rojstva, ga v zrelih letih ni več zapustilo, ljubil je to mesto zaradi lepote njegove, ljubil zaradi nesnage v njem, ljubil bolj od žene in otrok; kajti družina je bila le mal atom pestrega, ropotajočega življenja teh širokih, čistih in onih temnih, mračnih ulic. Vse lepe misli o ženinem začudenju, o sentimentalnem objemu so izginile pri prvem koraku na domačih tleh.

„Kaj bi jo sedaj budil, prestrašili bi se otroci! Šestnajst mesecev so me pogrešali, ena noč več ali manj! V mesto krenem!“

In Just jo je mahal pomlajenih korakov po širokih, slabo razsvetljenih ulicah. Pred zaprtimi okni raznih kavarn in gostiln se je ustavljal, prisluškoval ter premišljeval, ali bi vstopil. A zahotelo se mu je hrupa in razposajenosti starih, lepih časov. Kot bi doslej spomin spal tam ob sovražniku, se je nenadoma vzbudil in hrepnenje ga je vleklo za seboj. „Aha!“ se je zadovoljno zasmel črnovojnik in se ustavil pred veliko kavarno. Skozi skrbno zakrita okna je silil hrup, kot bi mu bila kavarna pretesna. Nad vrati je šumel ventilator in rezal vzduh. Dim se je vil na ulico kot bel, gost steber.

Ko je Just odprl vrata, ga je za hip omamil hrup stoterih glasov, v pozni uri rojenih, in v oči ga je zasklelo. Smrad po raznih žganih pijačah mu je legel na sence. A srce mu je poskočilo veselja v spominu in zaželel si je še več hrupa, še več smradu. Obstal je ob vratih in pogled se mu je razveselil. Vse kot nekdej: to hitro motovilenje v službi skrivljenih natakarkarjevih nog — vedno ene in iste noge, le obraze menjajo — prešeren smeh vlačug, kletve in razbijanje moških, ki nima posledic, ker mu je razposajenost mati — vse, vse kot nekdej, če še ne boljše in lepše.

Just se je priril po kratkem iskanju do najglasnejše družbe in prisedel, ne da bi vprašal in ne da bi koga poznal. Družba se zanj ni zmenila, je vpila ter se režala najnavadnejšemu dovtipu. Črnovojnik je zapazil, da so ženske najglasnejše, najdrznejše.

„Kaj, je vsak dan tako?“ je vprašal človeka ob svoji levici, pogledal vse po kavarni ter se veselil štirinajstih večerov svojega dopusta.

„Seveda je tako! Kako pa bi naj bilo?“ je zagrgral sosed.

Just je iztegnil roko in zagrabil za natakarkarjevo suknjo:

„Digo, steklenico slivovke!“

Med družbo je nastal nemir. Izza mize je vstala ženska in se prizibala k novodošlecu. Njene pijane ustnice so se zarežale, ko ga je objela krog pasu. Prijetna gorkota se je razlila Justu po telesu, ko je začutil njeno mehko koleno tesno ob svojem. Roka mu je nehote zdrknila pod mizo in oči so mu zamižale.

Sosed ob njegovi levici ga je tedaj sunil pod rebra, pomežiknil s pijanimi očmi in se zakrohotal:

„Ti, s to se ne ukvarjaj — ima moža na fronti! Haha, tebe ubije, njo pa ocvre na štedilniku.“



„Kdo te je kaj vprašal, žlobudra stara,“ se je razkačila ženska. „Domov pojdi k svoji brezzobni čarovnici!“

Napadeni pa se ni zmenil, pijano se je zibal na stolu, si z umazano roko točil slivovke in se sklanjal k svoji sosedi. Nerodno jo je šipnil v bedro, jo pogledal srdito, kot bi jo hotel udariti in se koj nato idiotsko nasmehnil.

„Kaj, ocvrl te bo?“ se je pošalil Just in pomežiknil.

„Če bi se pustila! Čeljust mu razbijem, falotu — s copato mu jo razkoljem!“

„Veš, eden je pa le ocvrl svojo babo,“ je zavpil sosed. „Prišel je na dopust, pa je našel ljubčka v sobi. Zakuril je štedilnik. Ko je bilo železo rdeče, je posadil babo nanj — cvr, cvr, haha — — Jaz bi tudi, jaz!“

„Hudiča boš ti ocvrl, pa ne svoje čarovnice. Prej bo tebe spravila, stavec, kot ti njo — tako dolgo te bo nabijala, da te bo konec,“ je zavpila ženska ob Justovi strani.

Pijani sosed je jezno pograbil steklenico na mizi in zažugal ženski; a kmalu se je pomiril.

„Pa naj, prokleta! — — A tebe bo pa le mož ocvrl, te bo, o da, da.“ —

Hrup se je stopnjeval do jutra, pijanost je rasla in vzduh je omamljal.

Naenkrat se je Justu vse to zagabilo. — Pahnil je pijanko stran, da se je komaj obdržala ob mizi, plačal in odšel.

Za seboj je slišal zmerjanje.

Ko si je hladil na morskem obrežju glavo, je bila noč pozabljena. Bilo mu je, da bi zavriskal zadovoljnosti. Domači zrak mu je polnil prsi, domači predmeti so mu budili spomine prejšnjih let; vsak najmanjši predmet je postal pomemben, vsak kot velika, važna zgodba.

Ko se je popolnoma streznil, so že ropotali vozovi mimo njega in morje je oživel v svetlobi, se ločilo tam daleč na jugu od neba, se zganilo, se zazibalo kot bi dihalo.

Tistikrat se je domislil, da mora domov. Počasnih korakov je spet ubral pot skozi mesto in se kot radoveden otrok ustavljal pri komaj odprtih izložbah. Šele ko je stopil v mračne, ozke ulice, se je podvizal. Kmalu je došel do svojega stanovanja. Lesene stopnice so zaškripale pod okovanimi čevlji in ročaj se je stresel gori

do podstrešja. Izza priprtih vrat siromašnih stanovanj so pokukavale glave, vse zakrite od razmršenih las in zopet brezbrizno izginjale. Just je obstal za hip pred vrati svojega stanovanja in se čudil, kako malo veselega razburjenja je v njem. Skomignil je z ramami in odprl vrata.

„Jezus, Marija!“ mu je udaril krik na uho. V kuhinji je stala njegova žena z dojenčkom v naročju, iz sobe pa so privreli njegovi otroci in obstali kakor plašni ob vratih.

Nekaj je stisnilo Justa za srce, ko je bulil s svojimi očmi na ženino naročje; a ta občutek je trajal en sam hip. Srce mu je bilo popolnoma mirno in misli so mu bile uravnane, ko je stopil bliže in pogledal otroku v obraz; — le na ustnah mu je obstal sovražni nasmeh, ki ni več izginil. Otrok je zacvilil in iskal s celim obrazom materinih prsi, a mati se ni ganila.

Just se je še bolj sovražno nasmehnil in dejal:

„Glej, glej! Kako lep otrok je to! Zakaj ga ne podojiš, saj vidiš, da išče! — — A, zato? Prava reč to, trije ali štirje — saj je vseeno. Ej, kako lep otročiček. — Fant ali punčka?“

Ženi so se tresle roke, da je komaj držala otroka.

„Saj ti bo padel, drži ga vendar lepo! Čuješ? Sem ga daj!“ In iztrgal ji je otroka iz naročja:

„Kaj pa gledate tako neumno, zijala! Tu, Gizela, pestvuj bratca!“ je nazadnje zaklical Just najstarejšemu otroku.

Gizela se je plašno približala in vzela otroka.

„Punčka je!“ je zašepetala.

„Saj je vseeno!“ je zamrmral. A kakor bi trenil mu je zopet izginila mračnost z obraza. Zavrtel se je na peti in zakričal razposajeno:

„Alo, oblecite se, gremo praznovat svoj prihod — alo vsi! No, stara, ali čuješ, vsi — tudi ta mali. Alo, alo!“

Žena je potegnila roko preko čela in zamrmrala:

„Kaj bi s tem?“

„Vsi, pravim, vsi!“

Vsa ulica jih je bila polna, ko so šli. On je stopal glasno se zabavajoč s svojimi otroci naprej in vedno bolj razposajen je postajal. Dva otroka sta ga držala za roki, tretji se je tiščal njegovih hlačnic, da ga je oviral v hoji. Za njim pa je šla žena z dojenčkom v naročju.



Pred policijskim komisarijatom se je Just ustavil in dejal:

„Sem notri moram iti pokazat svoje listine, alo, za mano — videli boste, kako je to!“

Ko je stala vsa družina pred čudečim se komisarjem, se je Just naglas zasmel:

„Poglejte, gospod komisar, ali ni lep tale mali, kaj?“

„Če nas mislite potegniti, vas kmalu iztreznimo,“ ga je prekinil komisar.

„Le počakajte, glejte: Šestnajst mesecev me ni bilo domov. Danes sem prišel, pa sem našel tega malega poleg svojih treh. Kaj se vam zdi? Pa sem si mislil: Na policijo spravim vse skupaj, tam bodo že vedeli, kako in kaj. Ben, ta ni moj, to je jasno, ali ne? No, tu imate njo in otroka, napravite z njima, kar hočete — jaz se ne menim več za to. Za ostale tri bom že jaz skrbel. Adio — alo, vi trije za menoj!“

Na ulici je nekoliko pomislil, pokimal in jo mahnil proti svojemu stanovanju.

Ko je dospel do hiše svojega stanovanja, je stopil v prodajalno v pritličju. Star kramar je sedel med vsakovrstnim starim pohištvom in ga vprašujoče pogledal.

Just se je preril mimo razcapanih foteljev, prevrjenih stolov in kupov starih, ponošenih oblek do njega in mu potrkal na rame:

„Pepo, kupčijo napraviva! Za dobro južino vam prodam vso svojo ropotijo, postelje, omare, perilo, vse, vse — a le če spravite vse vkup v pol uri iz stanovanja!“

Pepo si je zadovoljno pomel roke in kupčija je bila sklenjena.

Še isto dopoldne je preprosil Just svoje sorodnike, da so sprejeli vsak po enega njegovih otrok.

Ko je zvečer napol pijan pravil svojo zgodbo, ga je družba z občudovanjem poslušala. Mlada ženska se je privila k njemu in Just je ni odganjal.

